

PRIKAZI

O mnogim identitetima velikog istraživača identitetā – biografija Henrija Tajfela

---

Zoran Pavlović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu

Rupert Brown, Henri Tajfel: Explorer of Identity and Difference, Routledge, 2019, 286 strana.

U 2019. godini, akademsku i naučnu javnost uzdrmala je vest da je Evropsko udruženje za socijalnu psihologiju (EASP) odlučilo da ukine/preimenuje prestižnu nagradu za životno delo koja je nosila ime legende socijalne psihologije, Henrija Tajfela, nakon nepobitnih dokaza o njegovom „za osudu i neprihvatljivom ponašanju prema članicama njegove laboratorije“¹. Ironijom sudbine, paralelno i gotovo istovremeno sa ovom „aferom Tajfel“, pažnju psihološke javnosti privukla je i očekivana biografija Henrija Tajfela, publikovana krajem iste godine, a mnoga lica jednog od velikana socijalne psihologije dobila su detaljan i nepristrasan opis. Jedno od retkih biografskih dela savremenih (socijalnih) psihologa/škinja došlo je iz pera jednog drugog velikana sociopsihološke nauke koga ne treba posebno predstavljati, Ruperta Brauna, profesora socijalne psihologije na Univerzitetu u Saseksu i jednog od vodećih istraživača u oblasti predrasuda, grupnih procesa i međugrupnih odnosa. Njegove veze sa Tajfelom su višestruke i, između ostalog, Tajfel je bio mentor njegove doktorske disertacije koju je odbranio 1979. godine, a 2014. osvojio i, tada još uvek, prestižnu nagradu za životno delo, Tajfelovu medalju. Sticajem okolnosti, 2019. bio je važan „svedok“ (optužbe?), budući u poziciji da, saznanjima do kojih je došao radeći na biografiji, dà za pravo optužbama o seksualnom uznemiravanju izrečenim na račun Henrija Tajfela².

---

1 Iz zvaničnog saopštenja EASP (https://www.easp.eu/news/itm/renaming_the_tajfel_award-947.html).

2 Videti: Young, J. L., & Hegarty, P. (2019). Reasonable men: Sexual harassment and norms of conduct in social psychology. *Feminism & Psychology*, 29(4), 453-474.

Knjiga je nevelikog obima i podeljena u osam poglavlja koja opisuju različite etape Tajfelovog života u hronološkom smislu (prvih sedam poglavlja), od najranijih godina provedenih u Poljskoj, preko života u Francuskoj, Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama, do poslednjih godina života provedenih u Bristolu; osmo (najobimnije) poglavlje posvećeno je analizi Tajfelovog „nasleđa“. Dve završne celine knjige, u formi priloga, čine kompletna Tajfelova bibliografija i njegova akademska geneologija, tj. akademsko „porodično“ stablo, sa spiskom onih koji su doktorirali pod njegovim mentorstvom, a potom mentorisali narednu generaciju doktoranata.

Biografija je zasnovana na nizu različitih izvora informacija o Tajfelu – Braun je razgovarao sa Tajfelovima najbližim ljudima u privatnom (npr. njegovom ženom) i profesionalnom životu (kolegama i koleginicama, kao i onima koje je Tajfel podučavao), ali i onima kojima je on audio (bivšim Tajfelovim studentkinjama koje su svedočile o seksualnom uznemiravanju); analizirao je dostupnu zvaničnu evidenciju, poput one vojne (Tajfel je bio učesnik Drugog svetskog rata, kao francuski vojnik), fotografije iz različitih faza Tajfelovog života (u knjizi vidimo jedinu sliku iz ranog detinjstva koja je preživela rat), kao i prepisku koju je vodio sa drugim velikanima psihološke nauke (poput Dž. Brunera); Braun detaljno analizira i Tajfelove objavljene radove, kako one rane, ne-sociopsihološke (o fenomenu perceptualne akcentuacije), tako i one koji danas imaju status klasika u vezi sa teorijom socijalnog identiteta, ali i one nepoznate i ranije neobjavljene (Braun nam u celosti prenosti jedan kratak, ranije neobjavljeni, rad o krizi identiteta koji je Tajfel napisao u bolnici nakon srčanog udara). Na osnovu obilja ovog materijala, Braun nam „debelim nanosima boje“ slika portret čoveka čija dva glavna posthumna nasleđa jesu profesionalno udruženje, EASP, upravo ono koje se odreklo njegovog imena, i teorija socijalnog identiteta, jedna od ključnih teorijskih paradigmi moderne socijalne psihologije. I kako to veoma često biva, priča o Tajfelovom delu, Tajfelu-naučniku, priča je (i) o njegovom životu, tj. Tajfelu-čoveku, više nego što bi se to, bez ovako iscrpnih biografskih opisa, uopšte moglo pretpostaviti.

Teorija socijalnog identiteta postulira da postoje fundamentale razlike u ponašanju ljudi kada deluju kao članovi i članice grupa (kada je njihov *socijalni* identitet relevantan) i ponašanja ljudi kada deluju kao individue (kada je njihov *lični* identitet relevantan). Pojednostavljeno govoreći, suština Tajfelovog teoretisanja jeste odgovor na pitanje *ko sam ja* ili *ko smo mi*, pitanje koje ga je, reklo bi se, bolno proganjalo tokom čitavog života. Ko je i kakav, zapravo, bio Tajfel? Ova biografija govori nam da je bio *posvećeni prijatelj i saradnik* (u veoma dobrim odnosima i celoživotni prijatelj sa drugim velikanima psihološke nauke poput pomenutog Džeroma Brunera); bio je „*loš*“ *profesor i mentor* (zvali su ga „Hitrou profesor“, po londonskom aerodromu, jer je gotovo stalno bio na putu, zanemarujući svoje nastavne obaveze); bio je

sujetan i nesaradljiv kolega, pa i zlopamtilo (grub i neprijatan prema onima sa kojima se nije slagao; sukob sa Seržom Moskovisijem bio je toliko dubok da je doktorantima zamerao što ga citiraju); *intelektualni je „otac“* impresivnog spiska socijalnih psihologa i psihološkinja koji su stvorili i stvaraju modernu socijalnu psihologiju (akademsko porodično stablo ukazuje na to da već preko 700 njih, direktno ili indirektno, ima Tajfela za „pretka“); bio je *seksualni napasnik* (čitamo svedočenja žena o seksualnom uznemiravanju; neprimereno dodirivanje je bilo toliko često da su studentkinje na konsultacije namenski odlazile u pantalonama, umesto u suknjama); bio je *Poljak i Jevrejin* koji to, povremeno, nije želeo da bude (tokom jednog prisilnog marša, kao francuski ratnik, a nemački zarobljenik, bukvalno je pojeo svoj poljski pasoš i druge dokumente koji bi ga mogli identifikovati kao Jevrejina; stideo se svog poljskog porekla); bio je *Francuz* koji je, povremeno i sa svom arogancijom francuskog intelektualca, želeo da bude („pofrancuzio“ je svoje ime, zapravo se zvao Hersz Mordcha Tajfel); bio je *autsajder i marginalac*, čovek koji je očajnički želo da bude prihvaćen (živeo je u šest država i bio imigrant tri puta; odbačen od strane mejnstrim psihologije; plakao je na jednoj večeri u Oksfordu, tvrdeći da nikada nije trebalo da ode u Bristol u zenitu karijere)... Braun nam nudi stranu za stranom nefriziranog i intimnog portreta jednog velikana psihološke nauke koji se, prisvajajući jedne i „ukidajući“ neke druge socijalne identitete, u zavisnosti od okolnosti i sa ultimativnim ciljem postizanja pozitivne distinktivnosti, tj. slike o sebi, u životu poneo baš onako kako to njegova teorija i predviđa; ili, ako nam je tako draže, teorija socijalnog identiteta produkt je koliko intelektualnih promišljanja i rigorozne eksperimentacije, toliko i Tajfelovih životnih okolnosti. I jedno i drugo, priča su o „etiketama“, dodeljenim, prisvojenim, (ne)zasluženim.

No, knjiga je koliko biografija jednog čoveka, toliko i biografija jedne ideje ili teorije, one po kojoj je Tajfel prepoznatljiv i van granica (socijalne) psihologije, teorije socijalnog identiteta. Braun trasira njene začetke, od ranih Tajfelovih radova u sferi percepcije i tzv. „New look“ paradigme koja je ponudila radikalno novi pogled na percepciju, smatrajući je determinisanom ličnosnim, motivacionim i socijalnim faktorima, iliti, krajnjim produktom procesa kategorizacije; preko prvih uvida u fenomen akcentuacije razlika u sferi percepcije fizičkih draži koje je kasnije preneo i na procese *socijalne* percepcije; prvih razmatranja fenomena grupe identifikacije u analizi nacionalizma; svih lica i naličja paradigme minimalne grupe i teorije socijalnog identiteta; kritičkih osvrta na ovu teoriju datih od strane impresivnog spiska sagovornika današnje socijalne psihologije (Hog, Bruer, Hjuston, Bilig, Rajčer, Haslam...), ali i analize razloga njene relativno velike popularnosti; tu je i veoma informativni pregled složenog meandriranja teorije socijalnog identiteta u današnje vreme, kako u matičnoj socijalnoj psihologiji, tako i u povezanim disciplinama, poput političkih nauka i ekonomije.

Ovo je štivo u kome će uživati kako studenti i studentkinje, tako i afirmisani naučnici i naučnice, ali i svako zainteresovan za socijalnu psihologiju ili složena preplitanja života i naučnih interesovanja, puteve i stranputice ovog proslavljenog naučnika. Praveći osvrt na čitavu „aferu Tajfel“ na jednom drugom mestu³, Braun iskazuje stav da je moguće i neophodno razdvojiti Tajfela-naučnika od Tajfela-čoveka, prećutno sa idejom da „sa prljavom vodom iz korita ne prospemo i bebu“, tj. da se makar naučnik „spase“. Navodi da se u pisanju biografije vodio poznatom Volterovom maksimom da živima dugujemo uvažavanje, mrtvima jedino istinu. Nema sumnje da nam je to i servirao. Kako s obzirom na Tajfelov naučni doprinos, tako i na nedavne kontroverze od kojih smo krenuli, ponudio nam je kontekst ili širu sliku. Što nikako ne podrazumeva i oprost ili izvinjenje.

---

3 Više videti na <https://www.bps.org.uk/psychologist/realms-recognition>.